FONDUL DE ARHIVĂ PERSONAL AL ACADEMICIANULUI I.G. BUDAC (1916-1974)

PERSONAL ARCHIVE FUND OF ACADEMICIAN I.G. BUDAC (1916-1974)

CZU: 061.1:001.89-051(478) **https://doi.org/10.59295/spd2024u.06**

Lidia PRISAC,
ORCID: 0000-0002-3406-3670
e-mail: lidiaprisac@yahoo.com
Biblioteca Științifică (Institut) „A. Lupan”, Universitatea de Stat din Moldova
Ion Valer XENOFONTOV,
ORCID: 0000-0002-5993-1235
e-mail: ion.xenofontov@usm.md
Universitatea de Stat din Moldova
Iulian SALAGOR,
ORCID: 0009-0005-4601-6950
e-mail: salagur@yahoo.com
Biblioteca Științifică (Institut) „A. Lupan”, Universitatea de Stat din Moldova

Summary. *In the article, the personal archive fund of the academician I.G. Budac (1916–1974) is valued and placed in the scientific circuit. The biographical milestones, the main results of the scientific-didactic activity, the research directions and the most important scientific works of the historian I.G. Budac are presented. The fund is made up of three sections of the inventory made up of archival documents: a) extracts of diplomas from Akkerman, Hotin, Soroca, Iași, Chișinău, Bălți, Orhei, etc.; b) copies of investigations in the field of the history of economic development and social-political movement in Bessarabia in the second half of the 19th century; c) photocopies regarding naval transport and commercial policy on the Dniester, Prut, Danube; the main commercial ports and the construction of railways, etc.*

Keywords: *Ilie G. Budac, academician, historian, history of science, archivist, Academy of Sciences of the Moldavian SSR, Soviet Moldova.*

Rezumat. *În articol este valorificat și pus în circuitul științific Fondul de arhivă personal al academicianului I.G. Budac (1916–1974). Sunt prezentate reperele biografice, principalele rezultate ale activității ştiinţifice-didactice, identificate direcţiile de cercetare şi cele mai importante lucrări științifice ale istoricului I.G. Budac. Fondul este constituit din trei secțiuni ale inventarului format din documente de arhivă: a) extrase a unor gramote din Akkerman, Hotin, Soroca, Iași, Chișinău, Bălți, Orhei etc.; b) copii ale unor investigaţii în domeniul istoriei dezvoltării economice şi a mişcării social-politice din Basarabia în a doua jumătate a sec. XIX-lea c) fotocopii privind transportul naval şi politica comercială pe Nistru, Prut, Dunăre; principalele porturi comerciale şi construcţia căilor ferate etc.*

Cuvinte-cheie: *Ilie G. Budac, academician, istoric, istoria științei, arhivistică, Academia de Științe a RSS Moldovenești, Moldova sovietică.*

PRELIMINARII

Fondul personal al doctorului habilitat în științe istorice, membru titular al Academiei de Științe a RSS Moldovenești I.G. Budac a intrat în patrimoniul Arhivei Științifice Centrale a Academiei de Științe a Moldovei în 1975, datorită Sofiei Alekseevna Hainaţcaia, văduva academicianului. Fondul a fost primit spre păstrare de către cercetătorul Arhivei Ştiinţifice Centrale a AŞM I.G. Moroşanu. Nu a fost indicată însă dată primirii. Ca urmare a prelucrărilor științifice și tehnice s-a constituit un fond format dintr-un singur inventar format din 56 u.p., documente datate cu anii 1812–1932. Inventarul, materiale pentru lucrări științifice, include trei secțiuni: I. Extrase din surse științifice; II. Copii de documente din arhivă legalizate şi nelegalizate; III. Fotocopii ale documentelor de arhivă. Această secțiune conține extrase din surse științifice, copii ale documentelor de arhivă și fotocopii ale documentelor de arhivă dintr-o serie de arhive din Chişinău, Leningrad, Odesa, Moscova. Studiul de față, unul de informare a comunității științifice specializate în istoria științei, istoria românilor și universală, arhivistică, muzeografiei etc., ține să completeze suita de articole [1] focalizate pe prezentarea patrimoniului arhivistic din domeniul științei al Republicii Moldova. În fond nu există documente care să necesite restaurare.

REPERE BIOGRAFICE

Ilie Grigorie Budac (1916–1974), istoric specializat în domeniul istoriei Basarabiei în epoca modernă, doctor habilitat în ştiinţe istorice (1964) și profesor universitar (1965), s-a născut în s. Inguleţ, azi regiunea Kirovograd, Ucraina. A absolvit Institutul Pedagogic din Odesa (1939). A participat la Războiul sovieto-finlandez (1939–1940) și la cel de-al Doilea Război Mondial (1941–1942) [1, f. 6; 2, p. 129; 3, pp. 31-32].

În baza dispoziţiei Prezidiului AŞ a URSS nr. 1538 din 5 octombrie 1950 a fost înscris la programul de doctorat al Filialei Moldoveneşti a Academiei de Ştiinţe a URSS, la specialitatea – Istoria URSS, conducător ştiinţific fiind doctorul (habilitat) în ştiinţe istorice Iachim S. Grosul. A susținut teza de doctorat la Universitatea de Stat „M.V. Lomonosov” din Moscova, înainte de termen [4, ff. 6-23; 5, ff. 51-52].

După război, a fost pedagog în şcoala medie, apoi a activat în calitate de lector şi şef de catedră la Şcoala Superioară de Partid din Chişinău (1945–1959), conferenţiar şi şef de catedră la Facultatea de Istorie a Universității de Stat din Chișinău (1959–1970), director al Institutului de Istorie al Academiei de Științe a RSS Moldovenești (1970–1974). Membru corespondent (1965) şi membru titular (1972) al Academiei de Ştiinţe a RSS Moldovenești [6].

I.G. Budac a desfășurat activități de cercetare în domeniul istoriei dezvoltării economice şi a mișcării social-politice a Basarabiei. A studiat relațiile capitaliste din Basarabia, organizând, totodată, cercetări colective asupra unei serii de probleme importante legate de diferite perioade ale istoriei spațiului pruto-nistrean. Sub conducerea lui I.G Budac a fost pregătită lucrarea științifică în patru volume „*История народного хозяиства Молдовской ССР (Istoria economiei RSS Moldoveneşti)”*. În colaborare cu academici-

anul Iachim S. Grosul a publicat două lucrări despre istoria economiei Basarabiei în sec. al XIX-lea [7, ff. 19-20].

Academicianul I.G. Budac este autor a 50 de lucrări științifice despre istoria Basarabiei, inclusiv monografiile „*Развитие капитализма в сельском хозяйстве Бессарабии в пореформенный период (Dezvoltarea capitalismului în economia rurală din Basarbia în periaoda prereformă)* (1954), *Буржуазные реформы 60–70-х годов XIX века в Бессарабии* (*reformele burgheze din anii ’60–70 ai sec. al XIX-lea în Basarabia*) (1961)”. A publicat lucrări comune cu istoricii I.S. Grosul şi D.E. Şemiakov.

I.G. Budac a participat la redactarea manualelor și materialelor didactice pentru școlile şi universitățile din RSSM. A fost membru al Redacţiei Principale a *Enciclopediei Sovietice Moldoveneşti.* Au fost publicate 17 recenzii referitoare la lucrările lui I.G Budac. Lucrările elaborate de I.G. Budac poartă amprenta ideologică a perioadei sovietice, fiind marcate direct de cursul politic al Partidului Comunist, de ingerința factorului politic în discursul istoric. I.G. Budac a fost membru al PCUS din 1945, fiind deputat al Sovietului Suprem al RSSM. Laureat al Premiul de Stat al URSS (1972), distins cu ordinele „Slava”, gradul III, și „Insigna de Onoare”.

STRUCTURA ȘI CONȚINUTUL FONDULUI

Fondul personal al academicianului I.G. Budac cuprinde 56 de dosare datate cu anii 1812–1932. Inventarul conţine două secţiuni cu materiale necesare elaborării lucrărilor științifice**.**

I. Extrase din surse științifice

1. Выписки из работ А. Накко 1812, 1879 гг.
2. Выписки из научных трудов и незаверенные архивные копии документов ЦГИА УССР Об общественно-политическом движении в Бессарабии в пореформенный период, 1871–1919 гг.
3. Выписки из Уставных грамот и их копии (Аккерманский, Бельцский, Бендерский, Кишиневский и Оргеевский уезды), 1869–1875 гг.
4. Выписки из Уставных грамот (Сорокский и Ясский уезды), 1869–1875 гг.
5. Выписки из Уставных грамот (Хотинский уезд), 1869–1875 гг.

II. Copii de documente din arhivă legalizate şi nelegalizate

6. Заверенные архивные копии документов ШИАЛ И ЦГИА МССР О судебной реформе в Бессарабии, 1836–1895 гг.
7. Заверенные архивные копии документов ЦГИАЛ И ЦГИА МССР и др. материалы о крестьянской реформе в Бессарабии 1860–1911 гг.
8. Заверенные архивные копии документов ЦГИА Л и др. о городской и земской реформе в Бессарабии, 1864–1899 гг.
9. Заверенные копии архивных документов ЦГИА Л., ЦГИА М., ЦГИА МССР И материалов Библиотеки СССР им. В.И. Ленина о народном хозяйстве Бессарабии, 1865–1909 гг.

10. Заверенные и незаверенные архивные копии документов ЦГИА Л. И ЦГИА УССР и др. материалы о социал-демократических группах в Бессарабии, 1872–1911 гг.

11. Заверенные архивные копии документов ЦГИА в Ленинграде о деятельность кружков Дениша, Гребенча, Мащицкого, Лоренца, Гуковского и Байрамчской семинарии, 1878–1892 гг.

12. Заверенные и незаверенные архивные копии документов ЦГИА Л и ЦГИА о деятельности кружков К. Стерм, Урсу, Фрунзе и др., 1879–1932 гг.

13. Заверенные копии архивных документов ЦГИА УССР и ЦГИА в Москве о деятельности местной социал-деморратической организации в канун революции 1905 г., 1899–1904 гг.

14. Заверенные архивные копии документов ЦГИА в Москве и ЦГИА МССР и др. материалы о крестьянских волнениях в Бессарабии, 1899–1908 гг.

15. Заверенные и незаверенные архивные копии документов ЦГИА МССР и др. архивов на разные темы, 1834–1924 гг.

16. Заверенные и незаверенные архивные копии документов ЦГИА Л и ЦГИА МССР и др. материалы о поземельном устройстве, 1861–1905 гг.

17. Заверенные и незаверенные архивные копий документов ЦГИА СССР в Ленинграде о буржуазных реформах, 1863–1896 гг.

18. Заверенные и незаверенные архивные копии документов ЦГИА в Москве и ЦГИА УССР о революционном движении в Бессарабии, 1873–1906 гг.

19. Незаверенные архивные копии документов ЦГИА УССР о революционном народничестве в Бессарабии, 1875–1906 гг.

20. Незаверенные архивные копии документов ЦГИА УССР и ЦГА МССР об эсерах, бундовцах и др., 1901–1905 гг.

III. Fotocopii ale documentelor de arhivă

21. Фотокопии архивных документов о внешней и внутренней торговле, 1808–1832 гг.

22. Фотокопии архивных документов о внешней и внутренней торговле, 1834–1905 гг.

23. Фотокопии архивных документов о внешней и внутренней торговле, 1851–1905 гг.

24. Фотокопии архивных документов о налогах и налогообложениях, 1808–1848 гг.

25. Фотокопии архивных документов о налогах и налогообложениях, 1862–1904 гг.

26. Фотокопии архивных документов о развитии табаководства, 1812–1814 гг.

27. Фотокопии архивных документов о развитии табаководства, 1870–1907 гг.

28. Фотокопии архивных документов о развитии скотоводства, 1812–1859 гг.

29. Фотокопии архивных документов о развитии скотоводства, 1859–1908 гг.

30. Фотокопии архивных документов о развитии скотоводства, 1869–1910 гг.
31. Фотокопии архивных документов о развитии промышленности, 1814–1854 гг.
32. Фотокопии архивных документов о развитии промышленности, 1861–1903 гг.
33. Фотокопии архивных документов о развитии промышленности, 1870–1905 гг.
34. Фотокопии архивных документов (зерновое хозяйство и др.), 1819–1828 гг.
35. Фотокопии архивных документов (зерновое хозяйство и др.), 1830–1904 гг.
36. Фотокопии архивных документов (статистические сведения и обзоры), 1819–1834 гг.
37. Фотокопии архивных документов (статистические сведения и обзоры), 1870–1905 гг.
38. Фотокопии архивных документов (статистические отчеты и обзоры), 1836–1905 гг.
39. Фотокопии архивных документов о банковских операциях, 1829–1905 гг.
40. Фотокопии архивных документов о финансовой деятельности банков), 1873–1907
41. Отчеты Государственного Дворянского земельного Банка (фотокопии), 1886–1905 гг.
42. Фотокопии архивных документов о развитии виноградарства и виноделия, 1823–1852 гг.
43. Фотокопии архивных документов о развитии виноградарства и виноделия, 1852–1869 гг.
44. Фотокопии архивных документов о развитии виноградарства и виноделия, 1870–1908 гг.
45. Фотокопии архивных документов о развитии виноградарства и виноделия, 1884–1908 гг.
46. Фотокопии архивных документов о землевладении и землепользовании, 1820–1861 гг.
47. Фотокопии архивных документов о землевладении и землепользовании, 1864–1905 гг.
48. Фотокопии архивных документов о землевладении и землепользовании, 1889–1902 гг.
49. Фотокопии архивных документов о пчеловодстве, шелководстве, рыболовстве, картофелеводстве и др., 1824–1904 гг.
50. Фотокопии архивных документов о путях сообщения, 1826–1904 гг.
51. Фотокопии архивных документов о путях сообщения, 1866–1910 гг.
52. Фотокопии архивных документов о развитии шелководства, 1827–1911 гг.
53. Фотокопии архивных документов (Отчеты Бессарабского училища садоводства за 1841–1871гг.

54. Фотокопии архивных документов о развитии садоводства, 1849–1902 гг.

55. Фотокопии архивных документов (сельхозмашины, ирригация и др.), 1870–1914 гг.

56. Фотокопии из ЦГВИА СССР и ЦГИА МССР: Судоходства по рекам Днестр, Прут, Дунай, Управления внутренних водных путей и шоссейных дорог, Комерчиские порты и др., 1837–1863. Машинопись и от руки.

CONSIDERAŢII FINALE

Fondul arhivistic prezentat relevă aspecte din biografia privată, științifică și managerială a academicianului I.G. Budac. În context, remarcăm o creştere a interesului faţă de documentele referitoare la istoria Basarabiei în epoca modernă care au valoare istorică, în cazul de față a unor copii de extrase de documente din arhivele din Chişinău, Odesa, Leningrad (Sankt-Petersburg) şi Moscova, pentru perioada 1812–1932. Deși acestea se refereau la dezvoltarea social-economică, istoriografie, istoria științei, ulterior au fost păstrate pentru valoarea social-juridică, apoi au fost transformate în izvoare istorice integrate în patrimoniul documentar. La abordarea științifică a segmentului cronologic relevat este necesară coraborarea și altor surse istorice, întrucât selectarea și ordonarea materialului arhivistic poartă influența factorului politico-ideologic de epocă.

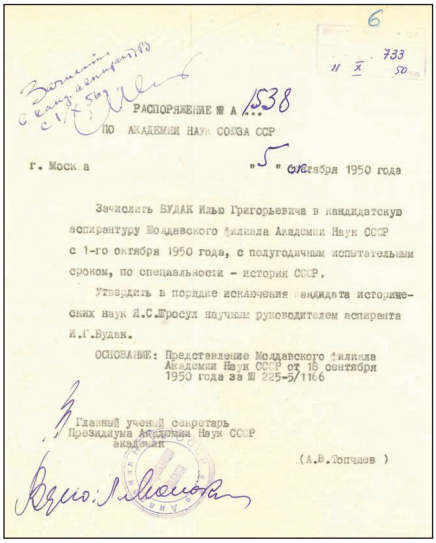
ANEXE. SURSE ICONOCRAFICE

Foto 1. Ilie Grigorie Budac (1916–1974), istoric, domeniul științific: istoria Moldovei, epoca modernă. Doctor habilitat în științe istorice (1964), profesor universitar (1965). Membru corespondent (1965) şi membru titular (1972) al AŞM [8].

Foto 2. Academicienii Ilie Budac, Josef Poulik și Iachim Grosul, participanți la Simpozionul științific internațional „Europa de Sud-Est în Evul Mediu”. Chișinău, mai 1973 [9].

РАСПОРЯЖЕНИЕ № А 1538
ПО АКАДЕМИИ НАУК СОЮЗА ССР

г. Москва "5" сентября 1950 года

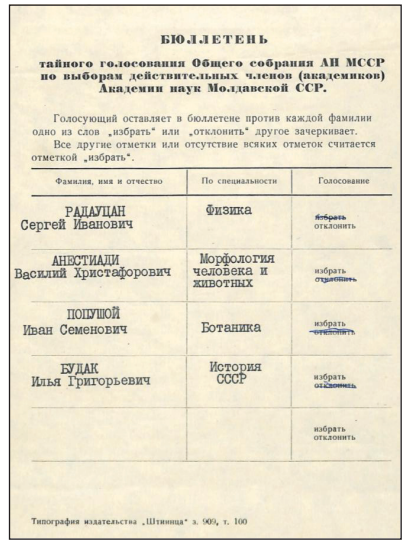
Зачислить БУДАК Илья Григорьевича в кандидатскую аспирантуру Молдавского филиала Академии Наук СССР с 1-го октября 1950 года, с полугодичным испытательным сроком, по специальности – истории СССР.

Утвердить в порядке исключения кандидата исторических наук Н.С.Гросул научным руководителем аспиранта И.Г.Будак.

ОСНОВАНИЕ: Представление Молдавского филиала Академии Наук СССР от 16 сентября 1950 года за № 225-5/1166

Главный ученый секретарь Президиума Академии Наук СССР академик (А.В.Топчиев)

Foto 3. Dispoziția Prezidiului AȘ a URSS nr. 1538 din 5 octombrie 1950 privind înscrierea la programul de doctorat a lui I. Budac a Filialei Moldovenești a Academiei de Științe a URSS din 1 octombrie 1950 [4, f. 6].

БЮЛЛЕТЕНЬ

тайного голосования Общего собрания АН МССР по выборам действительных членов (академиков) Академии наук Молдавской ССР.

Голосующий оставляет в бюллетене против каждой фамилии одно из слов „избрать" или „отклонить" другое зачеркивает.
Все другие отметки или отсутствие всяких отметок считается отметкой „избрать".

Фамилия, имя и отчество	По специальности	Голосование
РАДАУЦАН Сергей Иванович	Физика	~~избрать~~ отклонить
АНЕСТИАДИ Василий Христафорович	Морфология человека и животных	избрать ~~отклонить~~
ПОПУШОЙ Иван Семенович	Ботаника	избрать ~~отклонить~~
БУДАК Илья Григорьевич	История СССР	избрать ~~отклонить~~
		избрать отклонить

Типография издательства „Штиинца" з. 909, т. 100

Foto 4. Buletin de vot secret al Adunării Generale privind alegerea candidaților pentru titlul științific de membru titular (academician) al Academiei de Științe a RSSM, 27 decembrie 1972 [10, f. 28].

REFERINȚE

1. Arhiva Științifică Centrală a Academiei de Științe a Moldovei (infra: AȘCAȘM). Fondul personal al academicianului I. Budac (F. 40), f. 6.
2. DRAGNEV, Demir; MANOLACHE, Constantin; XENOFONTOV, Ion Valer. Academia de Științe a Moldovei: evoluție, instituționalizare, personalități (1946–1961–2021), Chișinău, Biblioteca Științifică (Institut) „Andrei Lupan” 2021, p. 129.
3. Membrii Academiei de Științe a Moldovei: Dicționar (1961–2006) /Acad. de Șt. a Moldovei, Chișinău, Știința, pp. 31-32.
4. AȘCAȘM, F.1, inv. 4, d. 68, ff. 6-23.
5. AȘCAȘM, F.1, inv. 3, d. 4604, ff. 51-52.
6. La Adunarea Generale a Academiei de Științe a RSSM din 2 decembrie 1965, doctorul în științe istorice, directorul Institutului de Istorie I.G. Budac a fost ales prin vot secret la specialitatea „Istoria URSS” pentru titlul științific de membru corespondent al Academiei de Științe a RSSM. Vezi: AȘCAȘM, F.1, inv. 1/3, d. 30, f. 123; d. 78, ff. 1-29.
7. AȘCAȘM, F.1, inv. 3, d. 5809, ff. 19-20.
8. Fondul fotografic al AȘCAȘM.
9. Fotografie prezentată de membru corespondent Demir DRAGNEV.
10. AȘCAȘM, F.1, inv. 1/3, d. 78, f. 28.